

אות

כתב עת לספרות ולתיאוריה

01 גיליון
2010 סתיו

מרכז קיפ לחקר הספרות והתרבות העברית

אוניברסיטת תל־אביב

עורכים מיכאל גלזמן, מיכל ארבל
המערכת אבנר הולצמן, חנה נוה, מנחם פרי, חנה קרונפלד, עוזי שביט, זיוה שמיר

רכזי המערכת איל בסן
עריכת טקסט דינה הורביץ
עריכה גרפית ענת שטיינדלר

על העטיפה: רישום מאת פרנץ קפקא

ot.kipp@gmail.com

© 2010 כל הזכויות שמורות למערכת אות, מרכז קיפ, בניין רוזנברג, אוניברסיטת תל-אביב, תל-אביב 6997801

הוצאת הקיבוץ המאוחד
נדפס ברפוס חדקל, תל אביב, תש"ע

”בעזבי את חיי, קראתי בו, וטוב לי”: יהודה עמיחי הצעיר כותב ללאה גולדברג

גדעון טיקוצקי

באחד הראיונות שנערכו עמו סיפר יהודה עמיחי על אירוע הזכור לו מימיו כחייל בן עשרים בחיל ההנדסה הבריטי, אירוע שלדבריו סלל את דרכו לכתיבת שירה. היה זה בשנת 1944, בזמן שירותו במחלקת המפות בקרבת קהיר: “לבריטים היו ספריות ניידות”, סיפר, “ובאחת מסופות החול, התהפך הקרון והספרים נבלעו. התחלתי לחפור, ונתקלתי באנתולוגיה של שירה אנגלית בהוצאת ‘פאבר’: אליוט, אודן, הופקינס, דילן תומס. עד אז, לא כתבתי מעולם שירה. כשקראתי בספר, הייתה לי הרגשה של אדם שהולך למסעדה משובחת וחושב, אני יכול לעשות את זה לא פחות טוב מהם”¹. אותה חפירה מעין-ארכיאולוגית שהעלתה מאדמת הפרעונים את שיאי המודרנה האנגלו-סאקסית הובילה את עמיחי כעבור זמן קצר לפרסום ראשון של שיר פרי עטו – “במוצאי החופש”; “אבל”,

1. אילת נגב, “אני נביא עני שחוזר בצהריים הביתה [ראיון עם יהודה עמיחי]”, שיחות אינטימיות, ידיעות אחרונות – ספרי חמד, תל-אביב 1995, עמ’ 226.

כדבריו לימים, "זה לא היה משמעותי עבורי. לא חשבתי אז על איזו המשכיות"². ובכל זאת המשיך לכתוב, וכעבור ארבע שנים כבר חש צורך להעמיד את יכולו השירי לבחינה. הוא פנה אז ללאה גולדברג, במכתב שזה לו כאן פרסומו הראשון.

בשרות פעיל

22-3-49

י. עמיחי

דאר צבאי 224/1

לאה גולדברג היקרה,

ראשית כל, אבקש את סליחתך על ששלחתי מכתב זה דוקא ל"קפה הרלינגר". עשיתי זאת בלית ברירה. לא ידעתי את כתבתך, אך אני יודע שבאותו בית קפה אפשר למצא אותך. ומדוע פניתי במכתב? בדרך כלל איני בישן. אני פלמחניק ותיק, חי בחברתי שלי, שכה נתפרסמה בהווי חייה המיוחדים. ודוקא משום זה, קשה לי לגלות את עצמי ככותב חרוזים. תכונה זו, הרי א[נ]יניתי לכל דורנו הגדל בארץ. אגב, אני בן 25. אני כותב כבר, פחות או יותר, ברציפות, כארבע שנים. החלט[ת]י, שהגיע הזמן להעמיד את שלי לבק[ו]רת כללית יותר, מומחית יותר. ישנם, בחברתי הלוחמת, משוררים צעירים שנתפרסמו. משום מה לא רציתי ששירי יעברו בדרכם שלהם. איך הגעתי אליך? פשוט משום ששיריך מדברים אלי. בעזבי את חיי, על מנת לרדת לנגב, נתן לי אדם יקר מאד את הספרון "מביתי הישן". לעתים קרובות, בהפוגות קרב, או בשממון הקודר של הנגב, קראתי בו, וטוב לי.

אשר לח[ו]מר הרצוף. את שירי דלילה כתבתי לפני שבוע, בערך. לשני השירים האחרים מלאה עכשיו שנה לכתבתם. אנא כתבי לי את דעתך ואולי גם בעל פה.

יהודה עמיחי

נ.ב. כתובתי הצבאית,

י. עמיחי

דאר צבאי 224/1.³

2. מתוך ראיון שערך דן עומר עם עמיחי, "בארץ הלוהטת הזאת, מילים צריכות להיות צל... – עדותו של יהודה עמיחי על עצמו ושירתו בשיחות שנערכו ביולי 1978", פרוזה, 25, 1978, עמ' 5. השיר "במוצאי החופש" נדפס במדור "משירי חיילינו אי שם" בכתב העת הגלגל, דר שבועון לבעיות העולם ולקול ירושלים בהוצאת "לשכת המודיעין הממשלתית מטעם מיניסטרוני המודיעין הבריטי", ב: 18, 18.1.1945, עמ' 13, בחתימת "החייל יהודה פויפר".
3. המכתב שמור בארכיון "גנוזים", אוסף לאה גולדברג (מס' 274), חטיבת המכתבים שנשלחו

בצד הזדהותו עם דורו ועם האתוס שלו ("אני פלמחניק ותיק [...] משום זה, קשה לי לגלות את עצמי ככותב חרוזים") מביע כאן עמיחי הסתייגות מן המשוררים בני "קִבְרָתִי הלוחמת [...] שנתפרסמו". במרוצת השנים ביקש עמיחי לבדל עצמו ממשוררי דור תש"ח (ומחבורות ספרותיות בכלל),⁴ וזו ודאי אחת הפעמים הראשונות, אם לא הראשונה, שבה ביטא את גישתו בכתב. עמיחי אינו מזלזל בכבודם של היוצרים בני גילו; לראיה, הוא מכנה אותם "משוררים", ואילו את עצמו – "כותב חרוזים". אולם הוא נחרץ בדעתו באשר לשוני המהותי השורר בינו לבינם, גם אם הוא מתקשה להגדיר אותו, או שמא נמנע מכך במכוון: "משום מה לא רציתי ששירי יעברו בדרכם שלהם".

בחירתו של עמיחי שלא להיקשר למשוררים בני גילו מקבילה במשהו להחלטתו לפנות דווקא אל לאה גולדברג ולא אל המשוררים שנתפסו כיותר בכירים ו"מאזוורים" ממנה בזמנו, דוגמת אברהם שלונסקי ונתן אלתרמן. שתי הכרעותיו אלה של עמיחי העידו על כוונתו (המודעת, בהכרח) לסטות מדרך המלך המתבקשת להתקבלותו כיוצר ולפנות אל "כניסות צדדיות", מתוך אינדיווידואליזם של ממש. "בשירה התחלתי לגלות את לאה גולדברג, והיא נראתה לי הרבה יותר מאשר שלונסקי, גרינברג ואלתרמן", סיפר על תחילת התודעותו לשירה העברית המודרנית, שהתרחשה בהיותו בן עשרים וארבע בערך.⁵ את מכתבו לגולדברג כתב עמיחי במאוס 1949, כחודשיים לאחר תום קרבות מלחמת השחרור אך עוד לפני סיומה הרשמי (ביולי 1949). היה זה כחצי שנה לאחר ששב מן הקרבות לשחרור הנגב, שבהם איבד רבים מחבריו. דבריו במכתב על חשיבות ספר שיריה של גולדברג עבורו בשעת אותם קרבות זכו לימים לעיבוד אמנותי בשיר שפרסם כשבוע לאחר מותה של לאה גולדברג:

[...] [בְּקִרְבוֹת הַנֶּגֶב הָיָה סִפְרוֹנָה
"מִבֵּיתִי הַיָּשָׁן" בְּתַרְמִילֵי תְּמִיד.
דְּפִיו הָיוּ קְרוּעִים וּמְדַבְּקִים

אל לאה גולדברג, כתב יד מס' 5644/1; עותק מזוער מצוי בסרט מיקרופילם 46, שקופיות 453-454. המכתב והשירים הגנוזים שבהמשך הרשימה נדפסים כאן ברשות עו"ד יאיר לנדאו, הממונה על עזבון לאה גולדברג, וחנה עמיחי. תודתי לשניהם, וכן לפרופ' עוזי שביט, על סיועו בפענוח כתב היד של אחד השירים.

4. ראו למשל בראיון שערכה עמו עירית המאירי: "באמת לא הייתי שייך לשום חבורה בצורה פעילה. היה לי יותר בריא כך. לא יצאתי נגד אף משורר שקדם לי, לא ניסחתי אידיאולוגיות קיבוציות כלשהן, לא הצהרתי שאני עושה אחרת. מבחינה ביוגרפית אני שייך לדור הפלמ"ח, מבחינה ספרותית – לדור שאחריו. כך שלא הייתי שייך לא לאלה ולא לאלה. נשארתי תמיד לעצמי" ("יהודה עמיחי בן שבעים", ידיעות אחרונות, "תרבות, ספרות, אמנות", 6.5.1994, עמ' 31).

5. עומר, ראיון עם יהודה עמיחי, לעיל הערה 2, עמ' 5. כשנשאל בראיון לרגל קבלת פרס ביאליק אם הושפע משירת הדור שקדם לו, השיב: "ודאי שלא הושפעתי משלונסקי ואלתרמן. אולם באותו זמן התרשמתי חזק מפנים אל פנים של ש' שלום ומן הסוגנות של לאה גולדברג" (אלכס זהבי, "השירה כנחמה [ראיון עם יהודה עמיחי]", דבר, "משא", 7.5.1976, עמ' 13).

בְּרִצּוּעוֹת פִּלְסוֹט, אֶף יִדְעָתִי בְּעַל פֶּה
אֶת כָּל הַמְּסֵתוֹת
וְגַם אֶת הַנְּגִלָּה.⁶

קשה לדמיין ניגוד חריף יותר בין "השממון הקודר של הנגב", כדברי עמיחי במכתבו, לבין הנופים הכל-אירופיים שבהם נטועים שירי ספרה של גולדברג. מביתי הישן, שראה אור ב-1944, הילך בין הטיפות – בין נוסטלגיה ל"שם", לבית הישן שממנו "לא נותר עוד/ אֶלָּא זֶכֶר כְּמִיָּה עֲמוּמָה"⁷, לבין רתיעה מסוימת ממנו. הדבקת דפי הספר "בְּרִצּוּעוֹת פִּלְסוֹט" (כפי שמספר עמיחי בשירו) כמו ביקשה לא רק לרפא את העותק הבלוי אלא גם להעלות ארוכה למתח בין ה"כאן" ל"שם" ואולי אף לבית הישן עצמו. כיצד הגיבה לאה גולדברג על פנייתו של הפלמ"חניק האלמוני? האם הסתפקה במכתב תשובה מנומס או שהועידה לו פגישה, בביתה או ב"קפה הרלינגר"? התשובה על כך לוטה בערפל. במקום אחד ציין עמיחי שהמשורר העברי הראשון שפגש פנים אל פנים היה יצחק למדן, וזאת, לאחר שכבר החל ללמוד באוניברסיטה העברית בירושלים – משמע שהוא וגולדברג לא נפגשו עד אז.⁸ על כל פנים, כשלושה חודשים לאחר משלוח המכתב נדפסו בפעם הראשונה שירים מאת יהודה עמיחי בעל המשמר, העיתון שבמוספו הספרותי היה ללאה גולדברג טור קבוע בשעתו; הדעת נותנת שהפרסום נעשה בהמלצתה.⁹ עמיחי לא נהג להזכיר זאת בראיונות שנערכו עמו, ותחת זאת ציין את שירו שנדפס בגיליונות (שערך למדן), הודות להשתדלותם של בנימין הרשב (הרושובסקי) ושמעון הלקין, כשהיה סטודנט.¹⁰

6. יהודה עמיחי, "לאה גולדברג מתה", הארץ, "תרבות וספרות", 23.1.1970, עמ' 22. השיר נכלל בספרו ולא על מנת לזכור, שוקן, ירושלים ותל-אביב 1971; ראו שירי יהודה עמיחי, כרך ב, שוקן, ירושלים ותל-אביב 2002, עמ' 290-292. עמיחי שב וגולל סיפור זה, למשל בפתח הדבר שכתב לספר תרגומי שיריה של לאה גולדברג שתרגם וערך רוברט פרנד, וראו Leah Goldberg: Selected Poems, trans. Robert Friend, Menard/Panjandrum, London 1976, p. 9; ועיינו גם בפתח הדבר לספרן של רות קרטון-בלום וענת ויסמן (עורכות), פגישות עם משוררת: מסות ומחקרים על יצירתה של לאה גולדברג, המכון למדעי היהדות, האוניברסיטה העברית בירושלים וספרית פועלים, תל-אביב 2000, עמ' 9.
7. לאה גולדברג, "מביתי הישן", שיר א ("לפנות ערב"), לאה גולדברג: שירים, כרך א, ספרית פועלים, תל-אביב 1986, עמ' 224.
8. עומר, ראיון עם יהודה עמיחי, לעיל הערה 2, עמ' 6. דברי עמיחי בהמשך הראיון מבולבלים (ראו הערה 10) ולכן עדיין נותר מקום לספק אם אכן נפגש עם גולדברג בעקבות מכתבו.
9. יהודה עמיחי, "משירי טביחה", על המשמר, 1.7.1949, עמ' 5. שירים א-ב נכללו במחזור הסונטות "אהבנו כאן", החותם את הקובץ עכשיו ובימים האחרים (שירים ט-ח, בהתאמה; שירי יהודה עמיחי, כרך א, עמ' 62-63); שיר ג לא כונס בספרי עמיחי.
10. עומר, ראיון עם יהודה עמיחי, לעיל הערה 2, עמ' 6. השיר היחיד פרי עטו של עמיחי שנדפס בגיליונות היה "ערבים אחרים" (כה: יב [קנ], 1951, עמ' 350. גם שיר זה לא כונס בספריו). בראיון הנזכר התבלבל עמיחי וציין כי בגיליונות נדפס שירו "עכשיו, כשהמים לוחצים בעוז" (בפועל, השיר נדפס לראשונה במבואות, 12, 1.7.1954, עמ' 7, ונכלל אחר כך בקובץ עכשיו ובימים האחרים; שירי יהודה עמיחי, כרך א, עמ' 52). כמו כן הקדים עמיחי (מסיבה לא ברורה) את

כשנה לאחר שעמיחי החל ללמוד באוניברסיטה העברית ספרות עברית ומקרא, במסמטר החורף של שנת הלימודים 1952, החלה לאה גולדברג להרצות שם בחוג לספרות כללית, במסגרת לימודי היסוד של הפקולטה למדעי הרוח. סביר להניח שדרכיהם הצטלבו אז. בקיץ 1954, כאשר עקרה גולדברג עם אמה מתל-אביב לירושלים ויסדה את "מועדון המשוררים" במועדון צוותא בירושלים, נמנה עמיחי עם היוצרים שהיא קירבה אליה, ובהם אברהם הוס, ע' הלל, אבנר טריינין, ט' כרמי, דן פגיס ודליה רביקוביץ. עדות ראשונה להערכתה של לאה גולדברג כלפי שירת עמיחי עשויה להימצא בעצם בחירתה באחד משיריו לאסופה שערכה ב-1956, לוח האוהבים שמה.¹¹ כשנפגשו השניים הם יכלו להתרשם מן המכנה המשותף הרחב שחלקו: עבור שניהם הייתה הגרמנית שפת אם (אצל גולדברג – לצד הרוסית; אצל עמיחי – לצד העברית, שהחל ללמוד כבר בגיל שלוש), שניהם חזו במו עיניהם בעליית הנאצים לשלטון (עמיחי כילד בוורצבורג, גולדברג כדוקטורנטית באוניברסיטת בון), והאתוס הפואטי שלהם היה דומה – שניהם נמשכו לצורות מסורתיות וקבועות בשירה, העריכו את המופתים של השירה הגרמנית המודרנית¹² וחשו קרבה עמוקה אל השירה העברית שנוצרה בספרד. כל זאת בנוסף לחוויית ההגירה שחוו שניהם ולעיסוקם בהוראה, ולימים גם בצירוף.

סמוך למועד צאתו לאור של ספר ביכוריו של עמיחי, עכשיו ובימים האחרים, כתבה לאה גולדברג ביומנה: "חזרתי וקראתי כמה פרקים ביומן הזה. מוזר, מדוע לא הזכרתי אז בין המשוררים הצעירים את עמיחי? הוא המעניין ביותר בהם".¹³ כעבור שלושה חודשים, לאחר שהמבקר שלמה צמח מתח ביקורת על ספרו של עמיחי, מיהרה גולדברג לצאת להגנתו ברשימה פרי עטה. הרשימה נדפסה ביום שישי; ביום שלישי שלאחריו נודע דבר זכייתו של עמיחי בפרס שלונסקי (לצד המבקר דוד כנעני), וכבר בסוף אותו שבוע הופיעה

פרסום שירו בגיליונות לשירים הראשונים שהדפיס בעל המשמר, ועיינו גם במאמרו של בנימין הרשב, "הרהורים אישיים על עמיחי – השירה והמדינה", אלפיים, 33, 2008, עמ' 122.

11. לאה גולדברג (עורכת), לוח האוהבים: לקט שירי אהבה משירת ישראל והעמים ל"ב חודשי השנה, מצויר ע"י אריה נבון, עמיחי, תל-אביב 1956, עמ' 114. גולדברג בחרה לאסופה את השיר הראשון במחזור "שישה שירים לתמר" (ללא כותרת, נכלל בקובץ עכשיו ובימים האחרים; שירי יהודה עמיחי, כרך א, עמ' 27). בצד יצירות של משוררים מוכרים הביאה גולדברג באסופה מפרי עטם של משוררים צעירים נוספים: שלמה טנאי, דן פגיס, עוזר רבין ויונתן רטוש.

12. כך למשל תפס רילקה מקום מרכזי בחיי שניהם: לאה גולדברג כינתה אותו "המשורר שלי" (מכתבים מנסיעה מדומה [1937], ספרית פועלים, תל-אביב 2007, עמ' 34) ועמיחי הושפע ממנו רבות (עיינו על כך אצל Nili Scharf Gold, *Yehuda Amichai: The Making of Israel's National Poet*, Brandeis University Press, Waltham, Mass. 2008, esp. pp. 302-303, 247-248, 110-112). הן עמיחי והן גולדברג תרגמו את שירו של רילקה "יום סתיו" (ראו לאה גולדברג, קולות רחוקים וקרובים: תרגומי שירה, בעריכת טוביה ריבנר, ספרית פועלים, תל-אביב תשל"ה, עמ' 130, וכן מכתבים מנסיעה מדומה, שם, עמ' 34; יהודה עמיחי, תרגומים לשלושה משירי רילקה, "יום סתיו", "שיר ערש" ו"תרגיל ליד הפסנתר", מבואות, ג: 27, 1955.12.5, עמ' 8).

13. יומני לאה גולדברג, ערכו והכשירו לדפוס רחל ואריה אהרוני, ספרית פועלים, תל-אביב 2005, 17.4.1957, עמ' 378.

רשימה אוהדת נוספת של גולדברג על עמיחי, הפעם לרגל קבלת הפרס.¹⁴ גם בהמשך שמרה גולדברג פינה חמה לעמיחי: צוות שופטי פרס "קול ישראל" לתסכית רדיו מקורי, שגולדברג הייתה חברה בכירה בו, העניק לעמיחי את הפרס ב-1962 על יצירתו פעמונים ורכבות, והיא שבה וציינה אותו לטובה בראיונות אחדים שבהם נדרשה לסוגיית "השירה הצעירה".¹⁵ כאמור במכתבו, עמיחי צירף שני מחזורי שירים פרי עטו לעיונה של לאה גולדברג. השירים הללו אותרו אף הם בארכיון "גנוזים" והם מצטרפים לשורה של שירים מאותה תקופה שעמיחי בחר לגנוז.¹⁶ צורתם של שירי שני המחזוריים מסורתית למדי – ברובם נהוגה חריזה סוף-טורית מצויה שאינה נעזרת כמעט ב"חרוז חופשי", vers libre, והבתים מאורגנים על פי רוב בקוורטטים ובטרצטים. מופיעה כאן סונטה, שהיא ודאי אחת הראשונות שחיבר עמיחי (שיר ב "שני שירי דלילה"), ואולי הרצון להראותה הוא-הוא שדחפו לפנות דווקא לגולדברג, אמנית הסונטה הבולטת ביותר בשירה העברית אחרי טשרניחובסקי.¹⁷ בעוד מצד צורתם מייצגים השירים שלב בוסרי ביצירתו של עמיחי, מצד נושאייהם הם טיפוסיים לקאנון

14. ראו שלמה צמח, "מצבת ושלכתה", דבר, 28.6.1957, 5.7.1957 (וכן בספרו שתי וערב, עם עובד, תל-אביב 1959, עמ' 216-235); לאה גולדברג, "גפן היין שבכרמי זרים", על המשמר, 19.7.1957; "עד ברזל" – על יהודה עמיחי – לקבלת פרס שלונסקי", שם, 26.7.1957 (שתי הרשימות כונסו בספרה האומץ לחולין: בחינות וטעמים בספרותנו החדשה, ספרית פועלים, תל-אביב 1976, עמ' 217-227). צמח ביקש להשיב על טענותיה של גולדברג ברשימתו "דין ודברים", שנדפסה כחודש לאחר שהופיעו רשימותיה של גולדברג (דבר, 9.8.1957, עמ' 5), וגולדברג הגיבה על דבריו ב"מכתב לעורך המדור הספרותי" (דבר, 16.8.1957, עמ' 5).
15. ראו, למשל, א"ח אלחנני, "לאה גולדברג: חתירה לסגנון חדש", בתוך: א"ב יפה, אהרן קלאוס ואברהם שאנן (עורכים), ספר השנה של העיתונאים, תש"ט, הוצאת אגודת העיתונאים בתל-אביב, 1959, עמ' 98; יצחק סבן, "על עולמם של יוצרים בימינו: שיחה עם המשוררת פרופ' לאה גולדברג", הצופה, "עיתורי סופרים וספרים", 22.5.1964, עמ' 4. ההשפעה בקשר בין השניים לא הייתה חד-סטירית, כלומר, מתבקש להניח שגם גולדברג הושפעה, ולו במשהו, מעמיחי. כך, אף על פי שהשינוי הצורני שחל בשירתה המאוחרת של גולדברג הוא, בין היתר, פרי התפתחותה הטבעית, יש המייחסים אותו בלעדית לפואטיקה של משוררי "לקראת"; ייתכן גם שבשורותיה "אָנוּ, עַל הַחוּף, הַשִּׁים / רִיחוֹת בְּנִיזִין מִן הַכְּבִישִׁים", בשיר "אביב חדש נוסח ישן", שכונס בקובץ עם הלילה הזה (לאה גולדברג: שירים, כרך ג, עמ' 65) מהדהדת השורה "רִיחַ הַבְּנִיזִין עוֹלָה בְּאֶפֶי" של עמיחי (מתוך השיר שזו כותרתו, בקובץ עכשיו ובמים האחרים; שירי יהודה עמיחי, כרך א, עמ' 25).
16. ארכיון "גנוזים", ארכיון סופרים שונים, תיק מס' 66, מעטפה A, כתבי יד מס' כ-9034, 9034a. מנחם בן פרסם שירים גנוזים אחדים מאותה תקופה ("יהודה עמיחי – שירים גנוזים משנות הארבעים", ידיעות אחרונות, "תרבות, ספרות, אמנות", 28.6.1985, עמ' 1; "הרקדנית העצובה", כל העיר, 28.10.1986, עמ' 76), ושירים אחרים נזכרים בספרה של נילי שרף-גולד, לעיל הערה 12, בייחוד עמ' 209-221.
17. עד פנייתו של עמיחי פרסמה גולדברג עשרים ושתיים סונטות: שתיים בספר טבעות עשן, חמש בספר מבתי הישן וחמש עשרה בספר על הפריחה, שראה אור כשנה לפני כתיבת מכתבו של עמיחי. להרחבה על מקומה של גולדברג במסורת כתיבת הסונטות בספרות העברית החדשה ראו עפרה יגלין וגרעון טיקוצקי, "נס הסונטה [אחרית דבר]", שירי אהב"ה וזה"ב: הסונטות של לאה גולדברג, בעריכת עפרה יגלין, ספרית פועלים, תל-אביב 2008, עמ' 149-161.

של שירתו (בייחוד "שני שירי דלילה"), למשל בפנייה לאהובה, בהדגשת החולין והארציות של הזוגיות (בעיקר בבית היפה: "פתוח עץ שקט, של קן אל קן, נעשה אהבתנו, שני צבעים בלבד/ לא במכחול עבה, שפור צבעיו, סכין ועץ, פשוט וחד") ובחיבה לשער.¹⁸ מעניין להבחין כאן, בין השאר, בהתרוצצות הגלויה בין הקולקטיב לאינדיווידואל (בצירוף "פנינו גבול העם" באותו שיר, ובכלל, ברתמת סיפור שמשון ודלילה לייצוג יחסיהם של הדובר ואהובתו),¹⁹ וכן בצירוף "בתם חיי" ("שני שירים בנגב המנותק", שיר ראשון), המופיע, בצורה שונה במקצת, גם במכתב לגולדברג ("בעזבי את חיי"). אפשר שהשיר השני במחזור זה נכתב בעקבות נפילתו של דיקי, מפקד פלוגתו של עמיחי, שהיה עבור עמיחי מעין דמות אב או אח.²⁰

שני שירים בנגב המנותק

1

בתם חיי, לא יבשל לי כל קץ מרומם,
לא יהיו מסקנות אחרונות, לא תשבון מסכם;
רק מראות וצבעים שמשם ומפה:
כמה שדות חרושים,
שנים כבישים כחלים,
והאפק, האפק, שטרם ידעתי עמקו.

רוחמה, מרץ 1948

2

שנים עוברים מעל לשדה:
האחד חזק, השני רפה.
ואלה, אני!
שנים נעלמים בתוך שער רם:
האחד מנחם, השני מנחם.

18. כאן מתבקש להשוות את שיר א ב"שני שירי דלילה" לשני שירים אחרים של עמיחי, "הבלדה על השער החפוף" ו"הבלדה על השער הארוך והשער הקצר" (שירי יהודה עמיחי, כרך א, עמ' 157, 163).
19. ייתכן שהזדקקותו של עמיחי לסיפור שמשון נבעה, בין השאר, גם מלחמת-שלו בקרבת עזה, באזור שבו התרחש חלק מן הסיפור המקראי.
20. עמיחי הקדיש לדיקי (חיים לקסברג), חבר קיבוץ גבעת ברנר ומוותיקי הפלמ"ח, סיפור הנושא את שמו (מבנים, יט: 2-3, 1957, עמ' 290-293; הסיפור כונס בספרו של עמיחי ברוח הנוראה הזאת: סיפורים, שוקן, ירושלים ותל-אביב 1961, עמ' 256-262) וכן שירים אחדים, בהם "גשם בשדה קרב" (שירי יהודה עמיחי, כרך א, עמ' 24). ואכן, גם בשיר הגנוז שלעיל וגם ב"גשם בשדה קרב" הדובר קרוב למוות אך כפסע, עד שההבחנה בינו לבין הרע המת כמעט מיטשטשת.

וְאֵלֶּה, אֲנִי !

שְׁנַיִם תַּחַת עֵץ מְלֶכֶלֶב :
הָאֶחָד אֶהוּב, הַשְּׁנַיִ אֶהוּב.
וְאֵלֶּה, אֲנִי !

שְׁנַיִם מִתְלַחֲשִׁים בְּחוּל לֹהֵט :
הָאֶחָד חַי, הַשְּׁנַיִ מֵת.
וְאֵלֶּה, אֲנִי !

שני שירי דלילה

א

מדוע את בוכה ? ראי, שמשון יושב
אצל ספר וגז שערוֹתיו האַרְכוֹת,
וְהוּא קוֹרֵא עִתוֹן וְאֵת בּוֹכָה,
וְאֵת דְּלִילָה הַיֵּית, וְאֵת שְׁלִי עֵתָה.
וְשַׁעְרוֹתָיו נוֹשְׂרוֹת, שְׁחוּרוֹת, בְּשׁוּמוֹת,
שְׁחוּר הַשֶּׁלֶג עַל תַּאֲוַת גִּנְף,
שְׁכוּר הַבְּכִי, עֲמֵק הַדְּבֶשׁ בָּךְ,
וְאֵת דְּלִילָה הַיֵּית וְאֵת שְׁלִי עֵתָה.
שִׁסַּע אוֹתָךְ בְּאֶהְבְּתוֹ, רְדֵה אֵת דְּבֶשׁ חִיקְךְ,
עֵקֶר אוֹתָךְ, כְּשַׁעַר עִיר, מִתּוֹךְ עֲצָמְךְ,
אֲתוֹ לָהֶר : וְהוּא סוֹפֵה שְׁחוּרָה ;
וְאֵת דְּלִילָה הַיֵּית, וְאֵת שְׁלִי עֵתָה.
לִיל מְנוּחָה, סֵפֶר ! גַּם חֲנוּתְךְ נִסְגְּרָת.
רַק וְרַקוּרֵי מְכוּנִיּוֹת עוֹד יַעֲלוּ
רְגַעֵי פְּלֵאִים בְּרָאִי, בְּכָלִי הַפְּלִיז, בְּחַרְסִינָה ;
וְאֵת דְּלִילָה הַיֵּית, וְאֵת שְׁלִי עֵתָה.

ב

וְאֵת שְׁלִי עֵתָה. וְדִי וְלֹא יוֹתֵר !
הַשְּׁאֲרָנוּ בְּכוֹסֵנוּ יֵין לֹא שְׁתוּי,
לִילְנֵנוּ הַשְּׁחוּר עוֹדוֹ רוּי
בְּאֲמֵץ קֶצֶת עֲצוּב, אֶךְ אֵין אַחֵר.

פְּתוּחַ עֵץ שָׁקֵט, שֶׁל קוֹ אֶל קוֹ,
נַעֲשֶׂה אֶהְבְּתֵנוּ, שְׁנֵי צְבָעִים בְּלִבָּד
לֹא בְמִכְחֹל עָבָה, שְׂכוֹר צְבָעִיו,
סִפִּין וְעֵץ, פְּשוּט וְחָד.

אֲנַחְנוּ הַתְּחִלָּה וּבְנוּ מֵת הַסּוּף,
וְהַשְּׂכוֹרוֹת תְּשִׁיר בְּחָצֵר אַחֲרָת,
וְלַפְעָמִים נִקְשִׁיב לָהּ, אִם נַעֲבֹר בְּדֶרֶךְ.

פְּנִינֵנו גְּבוּל הָעָם. גּוֹפִינֵנו חוֹף
שֶׁל אֹר וְשֶׁל רְצוֹן, שֶׁל יָם גְּדוּל,
אֲשֶׁר בְּתוֹכֵנוּ. מֵה מְתוּק הָעֵל!

מכתבו של עמיחי לגולדברג, ורצונו להיוועץ בה, מצביעים על הזיקות המורכבות בין דורות ספרותיים שונים, זיקות שיש בהן לא אחת ניסיון להמשכיות למרות (ואולי בשל) ערעור הסדר השירי הקיים.²¹ השירים שגנזו בתחילת דרכו סייעו לעמיחי לשרטט בעצמו את קו ההתחלה של כתיבתו ולעצב כמו ידיו את הקאנון של שירתו, כנהוג אצל יוצרים רבים.²²

21. ועיינו במאמרו של מיכאל גלזמן, "להאציל אלגנטיות לסבל": על מקומה של דליה רביקוביץ בשירת דור המדינה", בתוך: אריאל הירשפלד, חנן חבר ויהושע לוינסון (עורכים), ספרות ומד (מחקרי ירושלים בספרות עברית, כב), המכון למדעי היהדות על שם מנדל, האוניברסיטה העברית בירושלים, 2008, עמ' 131-151.

22. נילי שרף-גולד מדגימה בספרה הנזכר את מהלכו זה של עמיחי, אם כי תוך הבאת דוגמאות אחרות.

מלוא סוף

22-3-49

י. זמיתי

224/1
מזכר לראי

אם אנחנו ביקרנו
 ראשית כל, אבקש את איתכם על שלמתי
 אבה גם בוקר ליקרה-הלוונה". שלישי זאת אף אירוע
 לא יפדתי את כהניך, אך אני יודע לביאור בית קפה
 בעל ארבע אצות. משהו שנתנו אמת? בקרב כל
 את ביטול. אני באמתהק ומיק, מי בתברתי שלי, לכך
 נעבססנו בבני חיים פתיחותים. וזוקק שלום גם, קשה
 ל' אלות את שלי ככמה מרובים. מבוה 15, פני
 אעניתי לכל פונרו הגיל אצף. אצף, אני בן 25.
 אני כמה נר, בוח א יותר, גר'יות, באצף לטעם.
 פחש, לטעם ענין לפדתי את שלי לקרה כלית יותר,
 ממתיג יותר ילום, בתברתי לעומת, מלודים צדיות
 למבוססו מלום עם לא נתי שלי יודני גונכ
 אלים אף פדתי אף? בלוט מלום שליניק מודים
 אלי בעצמי את מי, על אמת. אצף אצף, נא אצף יקר
 מור א פסכול, מבתי היטל'. אצתי קרובות, בוסאות
 קרה א בלמון בקופו של טעם, קטני בו, וטוב לי.

224
 5644/1
 (מס)

אשר אמר בקול א שלי קוף בבתי לפני
 לבד, בקרב אלני בלעים פתח אצף שלי
 לוב לתחום.
 אני כתיב לי את פתח ואולי גם
 יאל סה.

יסודם זמיתי

גיה בבתי הבאות

י. זמיתי
 224/1
 מזכר לראי

יהודה עמיחי ולאה גולדברג בטקס הענקת פרס מטעם "קרל ישראל" לתסכית רדיו מקורי, 1962.
משמאל לימין: שופטי הפרס, שלמה טנאי, לאה גולדברג וישעיהו שפירא (ממלא מקום מנהל רשות
השידור), וחתני הפרס - יהודה עמיחי ויוסף ברייזוף (כאדיבות ארכיון "גנזים" ועו"ד יאיר לנדאו).

96
①

א לוי חיי
א

ימים של חובות ושל אהבה
 של סוף ושל אהבה, אהבה,
 אהבה קטנה אהבה קטנה,
 אהבה קטנה אהבה קטנה,

אהבה קטנה אהבה קטנה,
 אהבה קטנה אהבה קטנה,
 אהבה קטנה אהבה קטנה,
 אהבה קטנה אהבה קטנה.

אהבה קטנה אהבה קטנה,
 אהבה קטנה אהבה קטנה,
 אהבה קטנה אהבה קטנה,
 אהבה קטנה אהבה קטנה.

אהבה קטנה אהבה קטנה,
 אהבה קטנה אהבה קטנה,
 אהבה קטנה אהבה קטנה,
 אהבה קטנה אהבה קטנה.

י

ואת של עמך ובי נח יתן!
 בל אנו הנוטף מן לא לא
 אהבה קטנה אהבה קטנה,
 אהבה קטנה אהבה קטנה.

אהבה קטנה אהבה קטנה,
 אהבה קטנה אהבה קטנה,
 אהבה קטנה אהבה קטנה,
 אהבה קטנה אהבה קטנה.

אהבה קטנה אהבה קטנה,
 אהבה קטנה אהבה קטנה,
 אהבה קטנה אהבה קטנה,
 אהבה קטנה אהבה קטנה.

אהבה קטנה אהבה קטנה,
 אהבה קטנה אהבה קטנה,
 אהבה קטנה אהבה קטנה,
 אהבה קטנה אהבה קטנה.